

PROSTITUSJON I NORGE

— REALITETER, POLITIKK OG REGULERING

AV PROFESSOR ULF STRIDBECK

In Norway there are about 2 500 women in prostitution. Most of them are working indoors. About one-third of these women are streetwalkers who operate in a concentrated area in Oslo. About 60-70% of the streetwalkers come from abroad. It is not forbidden to sell sexual services in Norway. Purchase of sexual services from minors is, however, forbidden. Trafficking in human beings is forbidden. Promotion and all forms of support to prostitution are criminalized.

*In Norway the Government has published a Plan of Action to Combat Trafficking in Women and Children for the period 2003-2005. The Plan says: "Trafficking in women and children is a serious form of organised crime and constitutes a grave violation of human rights. In Norway's first Plan of Action to Combat Trafficking in Women and Children, the Government is launching measures to protect and assist the victims, prevent human trafficking and prosecute the organisers. The plan will be implemented over a three-year period, and will have a total budget of some NOK 100 million (approximately EUR 1.3 million)." See: www.dep.no/filarkiv/175924/Trafficking-eng.pdf. A new plan will be launched for the period 2005-2008.**

REALITETER

Antagelser fra tidligere undersøkelser viser at man regner med at det i Norge er ca. 2500 kvinner som jobber som prostituerte i løpet av ett år. Blant disse er det ca. 60 - 70 prosent som har ikke-norsk bakgrunn.¹ Pro Senteret² angir at 63 % av deres klienter er utenlandske.³ Markedet i Norge fordeler seg på tre områder, og kan grovt sett deles inn i et utendørsmarked og et innendørsmarked. De tre områdene er: gateprostitusjon, studioer og individuelle annonser. Sistnevnte er ofte knyttet til prostitusjon i privat leilighet. Det regnes med at gateprostitusjon utgjør omtrent 1/3 av prostitusjonsmarkedet i Norge.⁴

De norske kvinnene som selger seksuelle tjenester på gata er ofte avhengige av narkotika og velger prostitusjon som en inntekstkilde. Gateprostitusjon blir foretrukket av noen menn fordi det er lavere priser, lettere tilgjengelig og tar kortere tid enn på innendørsmarkedet.

* Title in English: *Prostitution in Norway – Facts, Policy and Regulation*. Original in Norwegian.

På gata er 80 prosent av kvinnene utenlandske. De rusmisbrukende norske kvinnene som tidligere dominerte bildet har i stor grad blitt utkonkurrert av de utenlandske kvinnene. Kvinner fra Øst- og Sentral Europa er den største gruppen. Den gruppen som øker mest er kvinner fra Nigeria. Pro Senteret har observert en økning av nigerianske kvinner fra 2 i 2003 til 128 i 2004.⁷ All erfaring tilsier at det, når det kommer en så stor gruppe fra ett land i løpet av kort tid, dreier seg om en organisert virksomhet.

Det norske innendørsmarkedet består av massasjeinstitutter, leiligheter, hotell, restauranter og lignende, eskorteprostituasjon og en omreisende virksomhet hvor kvinner annonserer en spesiell reiserute og mottar kunder på hotell, eller fra egen eller kundens leilighet.⁵ I 2004 var det ca. 12 institutter i Oslo. Det er en nedgang fra året før hvor det var 18.

Innendørsmarkedet regulerer seg i stor grad selv, med egne normer for oppførsel.⁶ De fleste studioer og leiligheter tillater ikke bruk av narkotika når det jobbes. Det påpekes at kvinner som jobber innendørs stort sett "har barn i barnehagen og av og til drikker rødvin". Helt svart-hvitt er det allikevel ikke. Også deler av innendørsmarkedet er infiltrert av såkalt overklassenarkotika som kokain. På det norske innendørsmarkedet stilles det for øvrig ofte krav om at kvinnene som vil jobbe der, må være minimum 20 år gamle, mens også yngre kvinner selger seksuelle tjenester på gata.

Det økende utenlandskdominerte innendørsmarkedet vet man mindre om. Det antas at det her forekommer mer vold og flere halliker som styrer virksomheten enn i de "rent" norske bordellene. Når det gjelder prostituasjon fra leiligheter, tror Pro Senteret at segregeringen er større enn i instituttene. Her jobber stort sett bare utenlandske kvinner. Pro Senteret har ikke hørt om norske kvinner som betaler noe av sin inntekt til utenlandske bakmenn.⁸

Studioene i Norge når sine kunder gjennom aviser som Søndag Søndag, internett og noen kontaktmagasiner. I studioets resepsjon selges massasje, mens det på rommet selges seksuelle tjenester som et tillegg. Det vanlige er at det er én som starter et studio mens de andre som jobber der mottar lønn for den massasjen som selges i resepsjonen.

Kvinner som jobber ut fra leilighet bestemmer vanligvis alt selv. Det er ofte to til tre kvinner som deler en leilighet. Kvinnene velger sine kunder gjennom annonser og telefon.

Forskjellen mellom markedene ligger ikke bare i prisen, men også i den sikkerheten som finnes for kvinnene. I dag regnes studioene som mest sikre for å unngå å bli utsatt for vold. Kvinnene vil her raskt kunne få hjelp av andre (blant annet andre gjester og kvinner, samt politiet). I leilighetene er man oftere alene med kunden, og det er vanskeligere å få hjelp. Mest utsatt for vold er kvinnene som jobber på gata. Kvinnene sier ikke fra til politiet om vold, og sitter man i en bil er det svært vanskelig å få hjelp.

I Oslo har politiet ingen egen spaningsgruppe som jobber i prostitusjonsmiljøet. Særlig de norske gateprostituerte og Pro Sentret savner en gruppe som har kompetanse og er kjent med de prostituerte. Slik det nå er i Oslo er prostitusjonsstrøket delt opp mellom flere politistasjoner.

Det seneste tallene anslår at det er en økning i antallet prostituerte i Oslo. Pro Sentret, som har kontakt med prostituerte menn og kvinner både på gata og fra innendørsmarkedet i Oslo, hadde i 2004 kontakt med 1403 prostituerte fra 50 land.⁹ Dette er en betydelig økning siden 2001, da tallet var 847.

Økningen skyldes delvis at Pro Sentret har intensivert innsatsen mot de prostituerte, men det er allikevel ikke tvil om at det er blitt flere prostituerte i Oslo.¹⁰ Pro Senteret beskriver en trend der den utenlandske prostitusjonen øker, og den norske minker. Stor konkurranse om kundene, fører til at de norske kvinnene enten finner nye arenaer eller slutter.¹¹

POLITIKK

Internasjonal regelverk og Norges forpliktelser

Norge er, som flere vestlige land, mottakerland for handel med mennesker. Størst omfang har handelen med kvinner som lokkes eller flykter fra fattige til rikere land i håp om en bedre fremtid, men ender opp i prostitusjon eller andre former for utnyttelse. Vi vet egentlig ingenting om antallet mindreårige som kommer til Norge på denne måten.

Effektiv innsats mot menneskehandel forutsetter et bredt og koordinert samarbeid både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Norge deltar i det internasjonale samarbeidet for å forebygge og bekjempe denne alvorlige formen for kriminalitet og krenkelse av menneskerettigheter.

Det internasjonale samfunnet har i de siste årene vedtatt en rekke konvensjoner av betydning for arbeidet mot handel med kvinner og barn: FNs kvinnekonvensjon¹², FNs barnekonvensjon¹³ og tilleggsprotokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi¹⁴, ILOs konvensjon nr. 182 om verste former for barnearbeid¹⁵, Beijing Deklarasjon og Plattform¹⁶ fra FNs 4. kvinnekonferanse, samt sluttdokumentet fra FNs spesialorgan om oppfølging av Beijing¹⁷. Det internasjonale samfunn slår i FNs erklæring om vold mot kvinner eksplisitt fast at handel med kvinner er å anse som vold mot kvinner eksplisitt fast, og at denne volden bidrar til å hindre kvinners utøvelse av fundamentale friheter og rettigheter. Konvensjonene pålegger Norge å bekjempe handel med kvinner og barn. I tillegg har Norge forpliktet seg til å bekjempe grenseoverskridende organisert kriminalitet i FNs konvensjon om bekjempelse av grenseoverskridende organisert kriminalitet.¹⁸

I år 2000 ble det vedtatt en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet: "Protokollen for forebygging og bekjempelse av handel med mennesker, særlig av kvinner og barn".¹⁹ Den såkalte Palermoprotokollen om menneskehandel er spesielt rettet mot kvinner og barn og definerer menneskehandel vidt. Den gir en rekke bestemmelser om bekjempelse av organisert kriminalitet knyttet til handel med kvinner og barn. I tillegg inneholder den en del minimumsbestemmelser om beskyttelse av ofre for menneskehandel.

Statuttene til den internasjonale straffedomstol (ICC)²⁰, ble vedtatt i 1998, trådte i kraft 2002 og er ratifisert av Norge. Statuttene slår fast at menneskehandel er en forbrytelse mot menneskeheten.

På det europeiske nivå har blant annet Europarådet og Organisasjon for Samarbeid og Sikkerhet i Europa (OSSE) utarbeidet flere erklæringer om handel med kvinner og barn, som Norge har sluttet seg til.

Norge er for øvrig bundet av en rekke mer generelle konvensjonsforpliktelser om frihet fra vold, slaveri og retten til liv. Disse forpliktelsene danner bakgrunn for utformingen av den norske regjeringens Handlingsplan mot handel med kvinner og barn.²¹

Handlingsplanen mot handel med kvinner og barn

Den norske regjeringen vedtok i 2003 *Handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2003-2005*. Handlingsplanen inngår i et internasjonalt arbeid som har som formål å bekjempe menneskehandel generelt, og handel med kvinner og barn spesielt. Handlingsplanen er blant annet en følge av de rettslige og politiske, internasjonale rammene som er nevnt ovenfor.

I forordet til handlingsplanen påpeker justisminister Odd Einar Dørum at handel med mennesker er en alvorlig form for kriminalitet som innebærer grove krenkelser av menneskerettighetene. Det er profittmotiverte menneskehandlere som utnytter fattigdommen til kvinner og barn. Sårbarheten til både barn og kvinner krever særskilt oppmerksomhet og tilpassede tiltak. Departementet anser menneskehandel med kvinner og barn som en alvorlig form for seksualisert vold som strider mot prinsippet om likestilling mellom kjønnene.

Handlingsplanen skal fremme tiltak for å forebygge, avdekke og straffefølge forbrytelser knyttet til handel med kvinner og barn, samt beskytte og yte bistand til dem som har vært ofre for slik kriminalitet. For å nå disse målene er handlingsplanen delt inn i fem pilarer.

De fem pilarene er:

- I Ofrene for menneskehandel skal få beskyttelse og hjelp,
- II rekruttering av kvinner og barn skal forebygges gjennom bistandshjelp i opprinnelsesland,

- III menneskehandel skal forebygges ved å bidra til å begrense etterspørse-
len som skaper marked for handel,
- IV arbeidet med å avdekke og straffeforfølgelse i saker der kvinner og barn
har vært offer for menneskehandel skal bli styrket, og
- V kunnskap og samarbeid for å innfri handlingsplanens intensjoner skal bli
styrket.

Disse fem hovedgrupper inneholder 23 konkrete tiltak.

Blant de tiltak som har særlig vinkling mot prostitusjon i Norge og utland kan nevnes:

- informasjon mot ulike målgrupper: blant annet menn, ungdom og nærings-
liv, og innføring av etiske regler mot kjøp og aksept av seksuelle tjenester
- å nedsette en arbeidsgruppe som skal innehente informasjon om erfa-
ringene med den rettslige reguleringen av prostitusjon fra Sverige og
Nederland, samt opplysninger om bruken av straffeloven § 203 som forbyr
kjøp av seksuelle tjenester av personer under 18 år.

Planen gjennomføres i perioden 2003-2005, og har en samlet økonomisk ramme på ca. 100 millioner kroner. Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Sosialdepartementet og Utenriksdepartementet bidrar til finansieringen av planen. Av de 100 millioner kr som er avsatt har ca. 90 millioner kr blitt disponert av Utenriksdepartementet for tiltak i fremmed land. Cirka 10 millioner kr har Justisdepartementet disponert til nasjonale tiltak.

Våren 2005 har regjeringen igangsatt et arbeid med å lage en ny handlingsplan for perioden 2005-2008. Den nye planen ventes å bli klar til sommeren 2005.

REGULERING

Innledning

Det er i Norge forbudt å fremme prostitusjon (straffeloven § 202). Det er også forbudt å tvinge noen til prostitusjon (straffeloven § 224) og å kjøpe seksuelle tjenester av personer under 18 år (straffeloven § 203). Videre har Norge siden 2003 hatt en straffebestemmelse som forbyr menneskehandel generelt (straffeloven § 224). Norge har med andre ord mange straffebestemmelser som forbyr kjønnshandel. I tillegg har Norge siden 2003 hatt en Nasjonal handlingsplan mot handel med kvinner og barn. Alle handlinger som profiterer på andres prostitusjon er straffbare. Det som ikke er forbudt i Norge er å selge sex, eller å kjøpe sex fra personer over 18 år.

Historikk²²

I følge Cecilie Høigård og Liv Finstad ble prostitusjon første gang lovregulert i straffeloven av 1687.²³ Loven forbød både prostituerte og kunder "å drive utukt", men straffene for prostituerte var strengere enn for kundene. Fra 1842 ble kjøp av sex avkriminalisert, mens det fortsatt var forbudt å selge seksuelle tjenester. Tanken bak avkriminaliseringen var at det var foretrukket at menn oppsøkte prostituerte, framfor at de forgrep seg på de "ærbare" kvinnene.

I perioden 1840-1888 var prostitusjonen politikontrollert, og kvinnene var underlagt tvungne legekontroller. Legekontrollen hadde som formål å bekjempe de florerende kjønnsykdommene, samtidig som myndighetene fikk en viss oversikt over de prostituerte. Myndighetenes kontroll med prostitusjonen skjedde på samme tid som salg av seksuelle tjenester var forbudt. Konsekvensene av at en kvinne ikke innrettet seg etter reglene, kunne dermed bli at hun ble tiltalt og straffet for å prostituere seg. I tillegg til legekontrollene ble de prostituertes handlefrihet sterkt begrenset ved at det gjaldt restriksjoner for hvor de fikk lov til å bosette seg, og for hvilke områder og offentlige steder de fikk lov til å oppholde seg i.

Fra 1840 var prostitusjon tillatt på bordeller. Bordellene sørget for at menn fikk utløp for sine drifter på en "forsvarlig" måte, samtidig som politiet lettere kunne kontrollere prostitusjonen. Først i 1884 ble bordellene formelt lukket, og fra 1888 ble den offentlige kontroll med prostitusjonen opphevet. Myndighetenes kontroll av de prostituerte på 1800-tallet hadde som nevnt som formål å redusere omfanget av kjønnsykdommer, men den var også et uttrykk for samfunnets behov for å redusere forargelsen som fulgte med den åpenlyse prostitusjonen.²⁴

Med det nye århundret ble kontrollen med de prostituerte videreført i to nye lover: løsgjengerloven 1900²⁵ og straffeloven 1902²⁶. Løsgjengerloven inneholdt bestemmelser som ble brukt mot de prostituerte og kvinner som ble mistenkt for å drive prostitusjon. Fra 1907 til 1912 ble 90 menn og 88 kvinner fengslet etter løsgjengerlovens § 4.²⁷ Paragrafen ble brukt aktivt overfor kvinner fram til 1945. Siste gang § 4 ble brukt mot prostituerte i Oslo, var i 1968.²⁸ Bestemmelsen står fortsatt i lovsamlingen. Ved en lovendring i 2000²⁹ ble uttrykket "erhvervsmæssige utugt" erstattet med det mer moderne "prostitusjon". Dette er mer i samsvar med språkbruken i strl. § 202. Bestemmelsen har likevel ingen praktisk betydning i dag.

Med straffeloven ble forbudet mot prostitusjon i seg selv opphevet, mens det fremdeles var straffbart å oppfordre til utukt på offentlig sted (strl. § 378). Inn under begrepet utuktig atferd falt for eksempel det å stille seg opp på gata. Det å ta betaling for seksuelle tjenester ble derimot ikke rammet av bestemmelsen.

I straffeloven av 1902 ble hallikvirksomhet kriminalisert. Høigård/Finstad skriver at lovgiverne "oppdaget" halliken først i kriminalloven av 1842.³⁰ I den loven het det at de som drev horehus kunne straffes med straffarbeid. Ellers var

halliken i 1800-tallets prostitusjonsdebatt påfallende anonym. Det var først og fremst de prostituerte og kundene som var synlige i lovgivningen. Med den nye straffeloven 1902 ble hallikene viktigere. Formålet med hallikparagrafen var blant annet å ramme dagdrivertilværelsen og de lysskye virksomhetene som fulgte i kjølvannet av hallikvirksomheten. I 1963 ble hallikparagrafen – strl. § 206 – utvidet til å omfatte også ”passive” halliker, det vil si menn som helt eller delvis lar seg underholde av en kvinnelig prostituert. Dette ble tatt ut i forbindelse med lovendringene i år 2000.³¹ Formålet med hallikparagrafen var å lette bevisbyrden i saker hvor det ikke kunne bevises vinnings hensikt fra mannens side.

Forarbeider til dagens lovgivning

NOU 1997:23 - Seksuallovbrudd

Stortinget traff i 1994 vedtak om å be Regjeringen iverksette en snarlig revisjon av sedelighetskapitelet i straffeloven.³² Justisdepartementet nedsatte deretter i 1995 et utvalg som fikk i oppdrag å gjennomgå og legge fram forslag til endringer i straffelovens regler om forbrytelser og forseelser mot sedeligheten (straffelovens kapittel 19 og 38).

Under dette arbeidet drøftet utvalget også lovutkast til en ny hallikparagraf. Etter utvalgets vurdering var det kriminalpolitisk uaktuelt å kriminalisere prostitusjon som sådan og kjøp av seksuelle tjenester. Den rettslige begrunnelsen var basert på at et forbud vil bryte med norsk rettstradisjon på dette området.

Utvalget påpekte at det er mange problemer knyttet til prostitusjon, og at kriminalisering av kunder kanskje vil bidra noe til å redusere omfanget av åpen prostitusjon, men at hensyn mot kriminalisering allikevel veier tyngre. Det ble anført at sideeffektene av en kriminalisering av prostitusjon er vanskelig å overskue. Utvalget antok at prostitusjonsvirksomhet da ville foregå mer i det skjulte, og at halliken og andre bakmenn dermed ville få økt makt. Som en følge av dette kan prostituerte bli noe mer tilbakeholdne med å anmelde vold og voldtekt. Kriminaliseringen av prostitusjon som sådan kan videre føre til at prostituerte unnlater å la seg undersøke av lege og lignende.

Straffesanksjonering av prostitusjon kan også skape avgrensingsproblemer mot seksuelle forhold som bør aksepteres. Utvalget viser i tillegg til at håndhevingen av et straffebud om kriminalisering av prostitusjon eller kjøp av seksuelle tjenester sannsynligvis vil være lite effektiv, med mindre politiet setter inn betydelige ressurser.

Utvalget drøftet også om kjøp av seksuelle tjenester av unge under 18 år burde kriminaliseres. Det ble anført at kjøp av seksuelle tjenester av unge er mer straffverdigg enn kjøp av seksuelle tjenester av voksne, men utvalget kom allikevel til at det ikke ville foreslå kriminalisering. Begrunnelsen var i hovedsak basert på de samme momentene som de som ble anført som begrunnelse for at man ikke øn-

sket en kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester generelt. Hovedsakelig viste utvalget til de utilsiktede og uønskede sidevirkningene og antatte håndhevingsproblemene, og at et slikt straffebud dermed i liten grad ville gi reell beskyttelse.

Ot. Prp. nr. 28 (1999-2000)

I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) om lov om endringer i straffeloven m.v. sier Justisdepartementet sig enig med utvalget i at det ikke bør foreslås et generelt forbud mot kjøp av seksuelle tjenester. Departementet konkluderer imidlertid med at kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år bør foreslås forbudt begrunnet i at unge under 18 år trenger særskilt beskyttelse. Kjøp av seksuelle tjenester fra så unge mennesker er enda mer uønsket og mer straffverdig, enn kjøp av seksuelle tjenester fra voksne. Videre taler nordisk rettsenhet for et forbud, etter som både Danmark og Finland har et slikt.

Innst. O nr. 92 (1999-2000)

Justiskomiteen slutter seg i Innst. O. nr. 92 (1999-2000) om endringer i straffeloven m.v. til utvalgets og departementets synspunkter om et generelt forbud mot prostitusjon og et generelt forbud mot kjøp av seksuelle tjenester. Det pekes på de utilsiktede og uønskede sidevirkningene, samt håndhevingsproblemene. Når det gjelder kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år går et flertall av Justiskomiteen inn for en kriminalisering. Begrunnelsen er blant annet basert på den internasjonale fokus på seksuell utnytting av barn og unge, som for eksempel i FNs barnekonvensjon, taler for å gi denne gruppen et enda sterkere vern enn i dag. Dessuten vil kriminalisering være et entydig signal på hvordan samfunnet ser på slike handlinger. De utilsiktede og uønskede virkningene som taler mot en kriminalisering er ikke av så tungtveiende karakter i forhold til unge under 18 år.

Både departementet og Justiskomiteen foreslår for øvrig at utviklingen av kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester i Sverige følges nøye, og at spørsmål om kriminalisering vurderes på et senere tidspunkt på bakgrunn av Sveriges erfaringer.

Lovtekst med kommentar

Lovbestemmelsene vedrørende prostitusjon er plassert i den norske straffelovens kapittel 19 (Seksualforbrytelser). Straffeloven inneholder en legaldefinisjon av ordet "prostitusjon" i strl. § 202, 3 ledd:

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

Det er nytt at uttrykket "prostitusjon" brukes i lovteksten. Det er også nytt at "prostitusjon" defineres. Ordet prostitusjon kom inn i loven år 2000 da kapittel 19 ble revidert og flere nye bestemmelser kom inn.

*Hallikbestemmelsen – strl. § 202***§ 202.**

Den som

a) fremmer andres prostitusjon eller

b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,

straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

Kommentarer til § 202³³

Paragraf 202 rammer prostitusjonens ”bakmenn” - eller hallikvirksomhet. Prostitusjon som sådan er derimot ikke straffbart.

Bokstav a) rammer ”tradisjonell hallikvirksomhet”, dvs. den som «fremmer andres prostitusjon». «Fremme» innebærer å bidra til at prostitusjonen kan foretas. Det er likegyldig hvordan dette skjer. Handlingen kan bestå i mellommannsvirksomhet (kobleri), at man organiserer sex-klubber hvor medlemmene får tilgang til prostituerte (Rt. 1977 s. 749 og Rt. 1977 s. 754), at man kjører vedkommende til det sted hvor kontakten med kundene oppnås (Rt. 1984 s. 875 og Rt. 1984 s. 1095) osv. Etter omstendighetene kan det også være straffbart å stille rom til disposisjon for den prostituertes virksomhet. Ved utleie kommer bokstav b) til anvendelse.

Handlingen er straffbar selv om den prostituerte ville ha drevet sin virksomhet uten den aktuelle medvirkningen, jf. Rt. 1984 s. 681.

Bokstav b) kom inn i forbindelse med framveksten av massasjehytter for å ramme dem som leier ut slik til virksomhet. I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) uttales det at en utleier ikke kan straffes selv om han forstår at lokalene brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte, dersom han på dette tidspunktet er bundet av en utleiekontrakt og verken denne eller husleieloven gir hjemmel for oppsigelse.³⁴ Videre uttales det at saken stiller seg annerledes dersom utleieren har mulighet for å si opp leietakeren, men unnlater å gjøre dette. Vilkåret må være oppfylt dersom utleieren etter å ha blitt kjent med prostitusjonen, eller kan bebreides for grov uaktsomhet for sin uvitenhet, unnlater å forsøke å få leieforholdet brakt til opphør som følge av mislighold, jf. husll. §§ 9-5 annet ledd bokstav c og 9-9 første ledd bokstav d og e.

Annet ledd rammer formidling av seksuelle tjenester. Formidlingen må skje i «offentlig kunngjøring». Etter ordlyden vil dette alternativet lett ramme ordinær gateprostitusjon, slik at prostitusjon som sådan er straffbar. Men i teorien er det antatt at bestemmelsen må tolkes innskrenkende slik at alternativet bare kan anvendes på tilfeller som etter dagens moraloppfatning regnes som uanstendig.

I NOU 1997: 23 foreslo Seksuallovbruddsutvalget at forbudet skulle begrenses til formidling av andres prostitusjon.³⁵ Departementet fjernet denne begrensningen slik at også den prostituertes egen annonsering rammes.³⁶

Det er bare «utvetydig» formidling mv. som rammes. Begrensningen er begrunnet i at det først og fremst er den utvetydige formidling som virker støtende på ufrivillige lesere, lyttere eller seere.³⁷

Bestemmelsen rammer også kunden som utvetydig annonserer etter seksuelle tjenester.

Da § 205 rammer medvirkning, vil også de ansvarlige i avisen mv. som tar inn annonsen, kunne straffes. Utgiverselskapet kan også ilegges foretaksstraff med hjemmel i §§ 48 a og 48 b.

«Prostitusjon» erstatter de tidligere formuleringene «utukt som erverv» og «ervervsmessig utukt», men rekker videre idet ett tilfelle er tilstrekkelig.³⁸ Det vises til § 192 og til § 200 om hva som forstås med «seksuell omgang» og «seksuell handling». Definisjonen er kjønnsnøytral slik at både den prostituertes og kundens kjønn er irrelevant.

Vederlagets form er likegyldig. I tillegg til penger kan alkohol, narkotika, gjenstander, tjenester osv. omfattes. Salg av seksuelle tjenester til faste kunder regnes også som prostitusjon, men blir kontakten fast og/eller langvarig, blir grensen mot forhold som faller utenfor vanskeligere. Vurderingstemaet er om det er tale om kjøp og salg av seksuelle tjenester.

Hallikparagrafen er den viktigste bestemmelsen i forhold til prostitusjon, men den anvendes i beskjedne utstrekning.³⁹ Høigård/Finstad viser at det i perioden 1968-1982 var i alt 65 anmeldelser for hallikvirksomhet.⁴⁰ Omkring 2/3 av anmeldelsene ble henlagt. I alt førte 16 av anmeldelsene til fallende dom, og 6 personer ble dømt til ubetinget fengsel. Høigård/Finstads konklusjon er at rettspraksis er *oppsiktsvekkende urettferdig*.⁴¹ Rettspraksis drar entydig i retning av at det er det mildeste halliksakene som får fallende dom.

I årene 1992-1996 ble 64 saker etterforsket av politiet.⁴² Av disse endte bare 12 saker med tiltale, og resten ble henlagt etter bevisets stilling. I 1997 var det en god del flere anmeldelser etter da gjeldende strl. § 206, og det ble tatt ut tiltale og avsagt dom i en del saker.

Noen halliksaker har fått stor medieomtale. I en sak som gikk ved Oslo byrett i 1996-1997 ble ti personer tiltalt for hallikvirksomhet i forbindelse med et massasjestituttt.⁴³ Skilbrei trekker fram at i tillegg til at utleier av lokalene ble dømt ble også sjefen for massasjestitutttet, tre resepsjonister og en dørvakt dømt etter da gjeldende strl. § 206 for å ha fremmet andres prostitusjon. "Dette er interessant i lys av at man har funnet det umulig å sikte annonsører for hallikvirksomhet selv om deres medvirkning er mer nødvendig enn resepsjonistens."⁴⁴

Den 15. februar 2005 ble åtte menn dømt i Oslo tingrett.⁴⁵ Saken gjaldt ikke bare hallikvirksomhet, men også vold, voldtekt, gruppevoldtekt, tvang, trusler og menneskehandel. Saken gjaldt forhold før 2003, dvs. før den nye menneskehandelsbestemmelsen i straffeloven § 224. Etter den tidligere § 224 ble den straffet som ved makt, trussel eller underfundig atferd ulovlig har brakt noen i sin eller andres vold, for i utuktig øyemed å føre ham (sic!) til et fremmed land, eller å ha medvirket til dette. De to hovedmennene ble dømt til fengsel i henholdsvis 11 år og fire år og seks måneder.

Straffen etter strl. § 202 er bøter eller fengsel inntil 5 år. Allmennpreventive hensyn tilsier normalt ubetinget fengsel – der omfang og grad av profesjonalitet vil være vesentlig ved utmålingen.⁴⁶

Paragraf 202 ble endret i 2003 samtidig med endringen av § 224.⁴⁷ Etter den forrige § 202, ble “a) Den som forleder noen til å drive med prostitusjon eller til å fortsette med det, b) fremmer eller utnytter andres prostitusjon, eller c) leier ut lokaler,” straffet.

Forandringen besto dels i at det ikke lenger er en bokstav c) i bestemmelsen, og dels i at utnyttelsesmomentet er fjernet. Lovgiveren skriver at endringen er en konsekvens av endringen i straffeloven § 224. Samlet sett har det ikke vært meningen å avkriminalisere noen handlinger som tidligere ble rammet av straffeloven § 202.⁴⁸ Kritiske bemerkninger til dette nedenfor.

Menneskehandelbestemmelsen – strl. § 224

Gjennom å slutte seg til Palermoprotokollen forpliktet Norge seg til å gjøre nødvendige endringer i regelverket for å bekjempe internasjonal handel med kvinner og barn. I denne forbindelse ble det innført en egen menneskehandelsbestemmelse – straffeloven § 224. Det å fremme en proposisjon om et eget straffebud mot menneskehandel i løpet av våren 2003 var også et av tiltakene i den norske Handlingsplanen (tiltak nr. 17).

§ 224.

Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til

- a) prostitusjon eller andre seksuelle formål,
- b) tvangsarbeid,
- c) krigstjeneste i fremmed land eller
- d) fjerning av vedkommendes organer,

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel.

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt.

Grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen, var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang eller om handlingen ga betydelig utbytte.

Straffebudet handler ikke bare om prostitusjon. I norsk sammenheng er det imidlertid særlig prostitusjon man tenker på når det snakkes om menneskehandel. Paragraf 224 rammer mange former for deltakelse i organiseringen av prostitusjon.

Strafferammen for menneskehandel er fengsel i 5 år, 10 år dersom denne er å anse som grov. Strafferammen på 10 år åpner for bruk av utradisjonelle etterforskningsmetoder som for eksempel telefonavlytting, strpl. § 216a. Hvis man velger å bruke grov menneskehandel som merkelapp i stedet for hallikvirksomhet får man altså helt andre muligheter til å etterforske forholdet.

Bestemmelsen strekker seg videre en hva Palermoprotokollen krever. Palermoprotokollens fjerde artikkel sier spesifikt at protokollen skal ramme grenseoverskridende handlinger og handlinger som er ledd i en organisert kriminalitet. I Norge har man likevel valgt å åpne også for å straffe også nasjonal menneskehandel som ikke er grenseoverskridende eller tilknyttet organisert kriminalitet.⁴⁹

Hvorvidt strl. § 224 vil bli benyttet i saker som ikke involverer grensekryssing eller tilknytning til organisert kriminalitet, vil tiden vise.

May-Len Skilbrei har gjort en interessant analyse av hallikbestemmelsen i lys av den nye menneskehandelsbestemmelsen.⁵⁰ Skilbrei skriver at det er interessant at man i det hele tatt beholder hallikparagrafen hvis menneskehandelsparagrafen virkelig også skal brukes på organisering av prostitusjon innad i landet og uten å være et ledd i en organisert kriminalitet. "Hallikparagrafen blir på et vis en slapp variant av menneskehandelsparagrafen, og den nye varianten er helt uten et maktperspektiv."⁵¹

Skilbrei peker på at noen tvangssaker med prostituerte havner mellom de to bestemmelsene – strl. § 202 (hallikbestemmelsen) og strl. § 224 (menneskehandelsbestemmelsen). Nedslagsfeltet for den nye halliksbestemmelsen er mindre enn tidligere, ved at utnyttingsmomentet har blitt fjernet. Hallikbestemmelsen kom, så å si, svekket ut av Norges tilpasninger til Palermoprotokollen. Mennes-

kehandelsbestemmelsen inkluderer nasjonal menneskehandel og dekker utnyttning av en person til prostitusjon eller andre seksuelle formål. Skilbrei stiller seg tvilende til om menneskehandelsbestemmelsen kommer til å bli brukt i saker der etnisk norske kvinners prostitusjon organiseres av en hallik som jobber alene, dvs. tilfeller som tidligere ble truffet av den gamle hallikbestemmelsen, strl. § 202. "En hallikparagraf det ikke er noen vits i å bruke lenger, og en menneskehandelsparagraf som først og fremst er laget for å treffe internasjonal handel med kvinner og barn, kan føre til at norske kvinner i prostitusjonen får et svakere vern."⁵²

Skilbrei peker på at menneskehandelsbestemmelsen er ment å romme så mange forskjellige handlinger og situasjoner at den er vanskelig å bruke. "Den skal på et vis treffe alt, og risikerer kanskje derfor å ikke treffe noe som helst."⁵³

I tillegg er strafferammen for grov menneskehandel høy – dobbelt så høy som hallikbestemmelsen. Dette kan få betydning for kravene til bevisførselen. Kanskje det drøyer lenge før det reises tiltale for å "utnytte en person til prostitusjon eller andre seksuelle formål" og "den som ble utsatt for handlingen, var under 18 år, det ble brukt grov vold eller tvang eller handlingen ga betydelig utbytte".

Forbud mot sexkjøp fra barn – § 203.

§ 203.

Den som mot vederlag har seksuell omgang eller handling med en person under 18 år, straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre aktsom god tro foreligger.

Kommentarer til § 203⁵⁴

Seksuallovbruddsutvalget gikk som tidligere nevnt mot en kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester av barn under 18 år.⁵⁵ Begrunnelsen var i hovedsak at kriminaliseringen kunne ha utilsiktede – og for så vidt også uønskede sidevirkninger, som når det gjelder kjøp av seksuelle tjenester generelt. For eksempel ville håndhevingsproblemene kunne ha blitt store og straffebudet ville i liten grad gi reell beskyttelse.

Justisdepartementet vurderte det derimot annerledes og foreslo kriminalisering.⁵⁶ Departementet begrunnet det med:

- Unge mellom 16 og 18 år har et særlig behov for vern mot seksuell utnyttning.
- Det er ikke tvilsomt at et forbud mot kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år vil være i folkerettslig ånd.
- Hensynet til nordisk rettsenhet – Finland, Danmark og Sverige, som har kriminalisert kjøp av seksuelle tjenester fra unge under 18 år.

Departementet oppsummerte at de beste grunner talte for å gi unge under 18 år det vern som en kriminalisering.

Justiskomiteens flertall var tilfreds med departementets forslag og tilrådte kriminalisering.⁵⁷ Flertallet var enig i at unge under 18 år har krav på særlig vern mot seksuell utnyttelse. Flertallet mente at kriminalisering var et tydelig signal på hvordan samfunnet ser på slike handlinger.

Bestemmelsen er kjønnsnøytral, og gjelder uavhengig av de implisertes kjønn. Kundens alder er også likegyldig. Det er tilstrekkelig at vedkommende er over den seksuelle lavalder.

Bestemmelsen er bygget opp på samme måte som legaldefinisjonen av «prostitusjon» i § 202 tredje ledd, og skal tolkes på samme måten.

Er den prostituerte under 16 år, kan § 196 - eventuelt - § 195 anvendes i konkurrans.

Paragraf 203 tilsvarer § 196 tredje ledd, men har en mindre streng formulering enn dette straffebudet. Bestemmelsen gir anvisning på en alminnelig aktsomhetsvurdering. Har kunden bedømt den prostituerte alder så godt han kunne ut fra sine personlige forutsetninger, kan han ikke bebreides som uaktsom. Samtidig understrekes det i forarbeidene at kunden normalt ikke uten videre kan slå seg til ro med den prostituerte egen forklaring om alderen, dersom ikke den støttes av andre omstendigheter.⁵⁸

Kartlegging av straffeloven § 203⁵⁹

I den norske handlingsplanen mot handel med kvinner og barn 2003-2005 var et av tiltakene (tiltak nr. 18) å "evaluere det gjeldende straffebud i Norge mot kjøp av seksuelle tjenester av personer under 18 år ved å kartlegge bruken av straffeloven § 203."

Søk i straffesakregistret⁶⁰ avdekket 17 anmeldelser i hele landet. Sakene ble gjennomgått og opplysninger systematisert etter

- Anmeldelser (antall, hvor når osv)
- Melder (hvem meldte forholdet til politiet)
- Fornærmede (alder, kjønn, etnisitet osv)
- Anmeldte (alder, tidligere straffet, etnisitet)
- Reaksjoner (henleggelse, dommer)

Anmeldelsene – 16 stk

Totalt var det registrert 17 anmeldelser. En av anmeldelsene var registrert i to politidistrikt etter at et distrikt anmodet et annet om bistand til avhør. Det var således registrert 16 forskjellige anmeldelser.

Alle anmeldelsene har gjerningssted i Norge fordelt på 7 forskjellige politidistrikt.

Ved åtte av forholdene var den seksuelle omgangen gjennomført. Sju andre var forsøk hvor fornærmede hadde fått tilbud om penger for seksuell omgang, mens det i én anmeldelse ikke var tilbud om seksuelle tjenester (antagelig ikke straffbart forhold).

Ingen av anmeldelsene inneholder opplysninger om at politiet på eget initiativ har foretatt spaning / kontroller mot for eksempel prostitusjonsmiljø for å avdekke kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år.

Melder

Det var til dels stor variasjon i hvordan politiet fikk kunnskap om det straffbare forhold. De fleste tilfellene (9 anmeldelser) ble anmeldt av foresatte (mor/far) alene eller sammen med fornærmede. Flere av de foresatte hadde først vært i kontakt med politiet via telefon for deretter å inngi en formell anmeldelse.

Fornærmede – personen under 18 år

Av de 16 anmeldelsene var det én sak som ikke hadde noen fornærmet ettersom anmeldte hadde tilbudt melder kjøp av sex fra unge jenter generelt og ikke ei spesiell. I de resterende 15 anmeldelsene var aldersfordelingen som følger:

- Aldersfordelingen for de fornærmede:⁶¹
 - 16 – 18 år: 4
 - 14 – 16 år: 6
 - 9 – 14 år: 2

Det var ingen opplysninger om at det blant de fornærmede var utenlandske prostituerte under 18 år.

Anmeldte

I 13 av anmeldelsene var det registrert én anmeldt. Én anmeldt var registrert i to anmeldelser, altså var totalt 12 menn anmeldt.

- I 3 saker var gjerningsmannen ukjent for fornærmede. Dette fordi kontakten enten oppsto ved tilfeldig møte på gata, eller via chat på Internett hvor en kan opptre anonymt.
- De 12 anmeldte var i alderen 22 - 57 år og gjennomsnittsalderen var 37 år.
- 9 av de anmeldte var tidligere ustraffet. 3 var tidligere dømt, men kun en av disse for seksuallovbrudd.⁶²
- Av de anmeldte var 8 etnisk norske mens 4 var av utenlandsk opprinnelse.

Reaksjoner etter anmeldelsene

Flertallet av anmeldelsene er blitt henlagt av påtalemyndigheten. Alle de 3 forholdene som kun gjaldt overtredelse av § 203 ble henlagt.⁶³ I 5 av anmeldelsene er det tatt ut tiltale for overtredelse av § 195 og § 203 og i én anmeldelse foreligger rettskraftig dom – for overtredelse av § 195 og § 203.

Da det kun foreligger én dom og denne gjelder for overtredelse av strl. § 195 sammen med § 203, er det ingen rettspraksis om straffeutmåling for overtredelse av strl. § 203.

Sammenfatning

I forarbeidene vurderte Justisdepartementet at lovbestemmelsen ville ha praktisk betydning for personer i aldersgruppen 16-18 år.⁶⁴

Drøftelsen for og mot et begrenset forbud er langt på vei den samme som drøftelsen av en generell regel. På den annen side har de unge mellom 16 og 18 år, hvor en bestemmelse eventuelt vil komme til å ha praktisk betydning, et særlig behov for vern mot seksuell utnyttning.

Blant anmeldelsene var det fire personer i aldersgruppen 16-18 år. De tre som var ferdig etterforsket, ble alle henlagt.

Ingen av dokumentene inneholder opplysninger som indikerer hallikvirksomhet eller menneskehandel.

Lovgivers uttalte hensikt med strl. § 203 var å gi unge under 18 år et vern mot seksuell utnyttelse og samtidig gi et klart signal om hvordan samfunnet ser på slike handlinger. Da vi ikke har tall på seksuell utnyttelse av personer i aldersgruppen 16-18 år for perioden før loven, er det vanskelig å si noe om den har hatt effekt. De få § 203-saker vi har funnet gir altså ikke grunnlag for å trekke noen konklusjoner om hvorvidt loven har vært vellykket eller ikke.

Kriminalisering av sexkjøp

I den norske handlingsplanen mot handel med kvinner og barn for 2003-2005 var et av tiltakene (tiltak nr. 18) ”å nedsette en arbeidsgruppe som skal innhente informasjon om erfaringer med den rettslige reguleringen av prostitusjon fra Sverige og Nederland.”

Arbeidsgruppens rapport – *Sexkjøp i Sverige og Nederland. Reguleringer og erfaringer*⁶⁵ - ble overlevert justisminister Odd Einar Dørum i oktober 2004. Hovedkonklusjonen vedrørende den svenske lovgivningen var:

- Arbeidsforholdene for de gateprostituerte har blitt vanskeligere
- Den svenske modellen ”skremmer” antakelig noen menneskehandlere
- Bevisstheten om sexkjøpsloven har økt
- Det har blitt vanskeligere å få sexkjøpere til å anmelde og vitne i hallik- og menneskehandelsaker

- Sexkjøpsloven kompliserer etterforskning/spaning i hallik- og menneskehandelsaker
- Sexkjøpsloven kompliserer internasjonalt samarbeid
- Etterforskning mot sexkjøpsloven har ikke bidratt til å avdekke handel med kvinner og barn

Som symbollovgivning og som renovasjonslovgivning har den svenske sexkjøpsloven antagelig hatt enn viss effekt. Hvis perspektivet er en effektiv straffelov som skal ta tak i et samfunnsproblem har loven derimot ikke hatt noen dokumentert effekt.

I desember 2004 besluttet den norske regjeringen at sexkjøp ikke skal kriminaliseres utover det som allerede følger av dagens lovverk. – ”Vi må forhindre at kvinner er til salgs, men vi løser ikke sosiale problemer gjennom straffeloven”, skriver justisminister Odd Einar Dørum i en pressemelding.⁶⁶ ”Utfordringene prostitusjon bringer med seg må løses med sosialpolitiske virkemidler, ikke strafferettslige. Jeg legger avgjørende vekt på at kriminaliseringen i Sverige synes å ramme de svakeste prostituerte hardest”, skriver justisministeren. ”Vi skal fremdeles konsentrere innsatsen om å finne og straffeforfølge dem som står bak og tjener på denne handelen”.

I februar 2005 gikk Arbeiderpartiets kvinnepolitiske gruppe inn for å ikke kriminalisere sexkjøp. På Sosialistisk Venstrepartis landsstyrekonferanse (februar 2005), gikk man heller ikke inn for å kriminalisere sexkjøp. En interessant observasjon er at det nettopp var kvinnene hos de svenske Socialdemokraterna og i Vänsterpartiet som gikk in for kriminalisering av kundene. En forklaring på de motsatte posisjonene kan ha å gjøre med forståelsen av likestilling i samfunnet. En annen forklaring kan ha å gjøre med at man i Norge i dag er kjent med at den svenske sexkjøpsloven ikke ble så fremgangsrisk som man ønsket. Lovgivningens utilsiktede virkninger for de nødprostituerte er nå dokumentert i rapporten fra Arbeidsgruppen om kriminalisering av sexkjøp. Hvis man ønsker å forbedre forholdene for de prostituerte så er neppe den svenske modellen veien å gå. Det er de nødprostituerte i Sverige som har fått betale kriminaliseringens pris.

Noter:

¹ Brunovskis, A., Tyldum, G., *Crossing Borders*, FAFO-report 426, 2004, s 25.

² Pro Sentret ble opprettet som Oslo kommunes hjelpetiltak for kvinner og menn i prostitusjonen i 1983. I 1993 utnevnte Sosialdepartementet Pro Sentret til nasjonalt kompetansesenter for prostitusjonsfeltet. Se www.prosentret.no

³ Pro Senteret, *Året 2004*, s 7.

- 4 Pro Sentret, *Årsrapport 2003*, s. 9
- 5 Pro Senteret, *Året 2004*, s. 5.
- 6 Se Kippe, E. *Kjøper "ekte mannfolk" sex? – En studie av 20 menn som kjøper seksuelle tjenester*, Stiftelsen for norske helse- og rehabiliteringsorganisasjoner, 2004. Se også *Sexkjøp i Sverige og Nederland – reguleringer og erfaringer*. Rapport fra arbeidsgruppe om rettslig regulering av kjøp av seksuelle tjenester. Rapport 2004. Justis- og politidepartementet.
- 7 Pro Senteret, *Året 2004*, s. 8.
- 8 Pro Senteret, *Året 2004*, s. 6.
- 9 Norge 510, Thailand 148, Nigeria 128, Estland 75, Dom. rep. 71, Bulgaria 61, Polen 55, Albania 43, Russland 33, Romania 25, Ghana 24, Brasil 19, + Andre land 211. Totalt 1403. Kilde: *Pro Sentret*.
- 10 Intervju med Pro Sentrets leder Liv Jessen, *Aftenposten. Aften*. 2 februar 2005.
- 11 Pro Senteret, *Året 2004*, s. 5.
- 12 The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979
- 13 The UN Convention on the Rights of the Child, 1989.
- 14, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, 2000.
- 15 ILO-Convention (nr. 182) Worst Forms of Child Labour Convention, 1999.
- 16 Beijing Declaration and Platform for Action, 1995.
- 17 Beijing +5, the Outcome of the Twenty-third Special Session of the General Assembly, 2000.
- 18 The UN Convention against Transnational Organized Crime, 2000.
- 19 Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2000.
- 20 Rome Statute of the International Criminal Court, 1998.
- 21 Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2003-2005.
- 22 Historikken bygger på Cecilie Høygård og Liv Finstads, *Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Pax forlag, Oslo 1986, kap. 31 Et kort historisk riss av prostitusjon og straffelovgivning og Elin Kippes rapport *Kjøper ekte mannfolk sex?*, kapittel 10.1 Lovregulering og kontroll av prostitusjon i Norge. Kippes kilder er Høygård/Finstad (1986), Schiøtz (1980) og Melby (1980).
- 23 Høygård/Finstad. (1986), s. 326.
- 24 Kari Melby (1980) hos Kippe (2004), s 169.
- 25 Lov om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskap, 31 mai 1900, nr. 5.
- 26 Almindelig borgerlig straffelov, 22. mai 1902 nr. 10.
- 27 Høygård/Finstad (1986), s 331.
- 28 Høygård/Finstad (1986), s 335.
- 29 Lov 11. august 2000 nr. 76.
- 30 Høygård/Finstad (1986), s 332.
- 31 Se Ot. Prp nr. 28 (1999-2000), s. 88.
- 32 Innst. S. Nr. 206 for 1994-95.
- 33 Kommentarene bygger på Norsk Lovkommentar: www.rechtsdata.no.
- 34 Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) kap. 10.4.4 s. 88.
- 35 NOU 1997: 23 kap. 4.7.3 s. 69.
- 36 Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) kap. 10.5.4 s. 89-90.
- 37 Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) kap. 10.5.4 s. 90.
- 38 Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 117.
- 39 Skilbrei, M-L. Norsk prostitusjonskontroll i *Kritisk Juss 1999 nr. 1*, s 60.
- 40 Høygård/Finstad (1986), s. 337
- 41 Høygård/Finstad (1986), s. 338.

- ⁴² Skilbrei (1999), s. 61.
⁴³ Skilbrei (1999), s. 60.
⁴⁴ Skilbrei (1999), s. 60.
⁴⁵ Oslo tingretts dom i sak nr. 04-037017MED-OTIR/03
⁴⁶ Haugen, Finn, *Strafferett – håndbok*, Cappelen forlag, 3. utg. 2004, s 202.
⁴⁷ Lov 4 juli 2003 nr. 78.
⁴⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97.
⁴⁹ Ot. Prp. nr. 62 (2002-2003) pkt.. 6.5.1.3. s. 63 .
⁵⁰ May-Len Skilbrei, *Prostitusjonkontroll mellom det globale og det lokale*. Upublisert manuskript fra Institutt for kriminologis 50 års jubileum 22. januar 2005. Siteres Skilbrei (2005)
⁵¹ Skilbrei (2005), s 4.
⁵² Skilbrei (2005), s 8.
⁵³ Skilbrei (2005), s 9.
⁵⁴ Kommentarene bygger på Norsk lovkommentar: www.rechtsdata.no
⁵⁵ NOU 1997:23, pkt. 4.7
⁵⁶ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000), pkt. 10.2.4.
⁵⁷ Inst. O. nr. 92 (1999-2000), pkt 10.2.2.
⁵⁸ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) kap. 16.1.1 s. 118.
⁵⁹ Kartleggingen bygger på kap. 7 i *Sexkjøp i Sverige og Nederland*. Rapport fra arbeidsgruppe om rettslig regulering.
⁶⁰ Strasak den 8.7.04 på kode 1427.
⁶¹ Én av de fornærmede var fornærmet i fire anmeldelser.
⁶² Strl. § 212,1.ledd i 1998 til bot av NOK 8000.
⁶³ Fornærmede mellom 16 og 18 år.
⁶⁴ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000), pkt. 10.2.4.
⁶⁵ Rapporten finnes også på engelsk: "Purchasing Sexual Services. Regulation and Experiences."
Se www.jd.dep.no
⁶⁶ Pressemelding 16. desember 2004. Se www.jd.dep.no

Adresse:

Institutt for offentlig rett
Juridisk fakultet
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olav Plass
NO-0130 OSLO
e-post: ulf.stridbeck@jus.uio.no